

Gudsbillede og jegbillede

– En e-mail-veksling mellem supervisor, cand.mag. Rigmor Andersen, Hjørring og rejsepræst, lektor Leif Andersen, Hvidovre

Kære Leif!

I Henrik Pontoppidans *Lykke-Per* siger Per, at han ikke kan forstå, hvorfor mennesker skal kaste sig ned for Gud og tilbede ham ved nærmest totalt at ydmyge og udradere sig selv.

J.P. Jacobsen har et lignende indirekte spørgsmål i *Pesten i Bergamo*. En novelle, hvor han har udpenslet dette tema, der handler om flagellantisme og masochisme i en afsidesliggende befolkning i Italien under en pest.

Noget lignende, synes jeg, vi kan møde i den pietistiske del af kirken. "Vi er intet, vi skal nedgøre os selv. Vi skal bøje knæ, eller kaste os på jorden og angre synder." Hvorfor? Gud har vel det syn på mennesket, at mennesket anerkendes som "lidet ringere end Gud" (Sl 8).

Ja, hvorfor skal mennesket kaste sig ned i støvet og tilbede Gud på denne udraderende måde?

Eller knap så drastisk: at vi skal tilbede som en vigtig del af vores gudstjeneste.

I *Kampen* skriver John White, at Gud *kunne* forlange, at vi blev behandlet som slaver; men Gud gør det ikke.

Forudsætninger: Gud vidste vel i sin alvidenhed, da han skabte os, at vi ville vende os imod ham og ville begå synd. Hvis vi bare én gang brød hans lov, blev vi underlagt (arve-)synden. Og ville være ufrie resten af tilværelsen. Han skabte os med evne til at tænke.

Spørgsmål:

Er Gud god og kærlig, når han kunne forudse dette (at vi ville synde, hvis vi fik valget), når vi reelt (åbenbart ifølge vores natur) ikke kan vælge at lade være med at synde mod ham, og når han samtidig kræver af os, at vi skal angre og bekende synd (det vi ikke kan undgå at gøre) mod ham og mennesker?

Er han så ikke en despot, der udøver magt?

Når han vidste, hvordan vi ville reagere med synd, hvorfor skulle han da blive vred, og hvorfor skal Gud så til-

bedes med knæfald eller lovsange? Dét er vel ikke kærlighed fra os til ham, men underkastelse (og udradring), når vi skal gøre det efter påbud. Er det det, han ønsker?

Hvor kommer glæde ind i denne konstruktion? Glæde ved lovsange og tilbedelse? Minder måske lidt om de romerske kejseres ønske om tilbedelse, selv om de ikke er guddommelige.

Hvordan kan mennesker tro, at Gud vil handle kærligt med os ved sygdom, ulykker mv., hvis mennesker ikke er overbevist om hans kærlighed til os?

Hvordan kan mennesker tackle (eller forventes at tackle), at der for nogle er / opleves "lukket himmel" ved henvendelse i det daglige, og specielt i krisetider i livet? Måske i årevis, som for f.eks. Mother Teresa. Det må være snublende let at opgive håbet om kontakt med ham og troen på, at han vil os det godt.

Her er altså to ting i spil:

- Hvorfor underkastelse?
- Hvordan kan det enkelte menneske få tillid til, at Gud vil ham det godt?

Der kunne skrives meget mere herom. Men jeg tror, det er nok til at stille spørgsmålene.

Mange hilsner fra Rigmor Andersen

Kære Rigmor!

Du rører ved spørgsmål, der strejfer rigtig mange forskellige aspekter på én gang – og også spørgsmål, som det bliver mere og mere påtrængende at finde svar på i vores tid. Det er jeg overbevist om. For det strejfer bl.a. en reaktion over for (og endda hos nogle en grundholdning til) kristentroen, som breder sig mere og mere. Og desværre fuldt forståeligt; vi har et stort oprydningsarbejde efter vores egen retorik her!

Jeg ser for mig helt samme ydre scene – men med to-tre-fire helt for-

skellige fortolkninger: Et menneske stående eller knælende over for Guds trone. Med bøjet hoved.

Hvad sker der her?

Det, der går galt, er, at folk (både kristne og ikke-kristne) ikke er klar over, at denne scene kan dække over noget helt forskelligt og kan tolkes så vidt forskelligt: både sundt og usundt, både konstruktivt og destruktivt, både kærligt og ukærligt.

At forveksle syndserkendelse med selvhad

Den tolkning, du refererer, er fuldt forståelig; og det vil jeg komme ind på. *Men den forudsætter et ganske bestemt billede af Gud, og den forudsætter et ganske bestemt billede af mennesket / en selv.*

Den forudsætter et forhåndsbillede af Gud som en mistænksom despot. En herskesyg narcissist. Måske endda med sadistiske træk. En forvoksen bølge fra skolegården, der nyder at pine andre og se de små skravl skælve.

Så kan man jo hævde, at det var da et tåbeligt billede af Gud – men så enkelt er det ikke. *Der er grunde til, at det flourer.* En grund er desværre, hvad du selv er inde på: en pietistisk retorik, der dyrker fornedrelsen og underkastelsen, og som forveksler anger med selvhad og selvforagt. Det er dette, der får mig til at skrive, at der forestår et stort oprydningsarbejde efter vores egen retorik: "Selv kun et intet, intet ..." står der faktisk i en sang i Indre Missions sangbog *Hjemlandstøner*. Og i Luthersk Missions gamle sangbog fandtes førhen sangen: "Hvert menneske er som et nul / for Gud og ikke duer ...".

Men det hører også til folkekirkens egen salmeskat: I Brorsons for øvrigt vidunderlige salme "Den grund, hvorpå jeg bygger", finder vi bl.a. linjen "selv er jeg intet værd".

Pointen med denne retorik er jo (eller burde være!) *sund syndserkendelse*: at jeg i henseende til frelsen ikke magter noget og ikke kan opfylde no- »»

»» gen betingelse etc. – Men det er helt sikkert af mange kirkegængere ikke sådan, det bliver hørt. Og jeg er også alvorligt bange for, at der virkelig i sin tid lå en helt ubibelsk forestilling bag, hvor man ganske glemte menneskets skabte værdighed og gudbilledlighed. Derfor forvekslede man syndserkendelse med selvhad og selvudslettelse.

En karikatur

Der er også andre grunde til et sådant gudsbillede: Det er ofte netop sådan, kristendoms-skeptisk og religions-skeptisk litteratur og kunst formidler billedet af Gud. Måske i den ærlige formening, at det vel er sådan, kristentroen tænker sig Gud, men vel oftere (tror jeg) i et eller andet omfang vel vidende, at det ikke er sådan, kristentroen ser Gud for sig. Det passer bare så glimrende i den skeptiske og satiriske skildring af religion og gudstro; så ser man igennem fingre med, at det jo faktisk er en karikatur.

Dernæst er der alle metaforerne om Gud: Han er "konge", sidder på en "trone"; han "hersker" etc. Det skaber i os uvægerligt allusioner til jordiske konger og herskere – altså mennesker, *hvis kærlighed vi har al mulig grund til at betvivle*. Og vi opdager ikke lige, at dermed hopper kæden af, fordi alle disse konge- og hersker-metaforer *anvendt om Gud* netop forudsætter, at vi står over for en konge, hvis kærlighed vi er dybt overbevist om.

Det kristne gudsbillede

Tilsvarende er der undertonerne fra de andre religioner: Zeus og Vishnu og Odin og Freya sidder i myterne også på troner! Og *de* elsker ikke menneskene (måske lidt med undtagelse af Freya!). De elsker underkastelse, lydighed og ofringer. Og så er det jo ikke sært, at konnotationerne fra disse billeder flyder over i formidlingen af den kristne forestilling om Gud.

Hele disciplinen "sammenlignende religionsvidenskab" (som ganske vist ikke fandtes på Pontoppidans og J. P. Jacobsens tid!) og de populære fraser om, at "alle religioner i virkeligheden vil det samme" trækker også i den retning: Folk er simpelthen ikke klar over, *hvor radikalt anderledes* det kristne gudsbillede er end de andre religioners gudsbillede!

Er Gud ligeglad?

Endelig er der alle de erfaringer af Gud, som *virkelig* udfordrer vores tillid til hans kærlighed: oplevelsen af den tavse almagt, der uberørt hører på vore bønner, og – trods alverdens løfter om bønnehørelse og omsorg – ser ud til at være fuldstændig ligeglad.

Hvis disse tonstunge erfaringer ikke mødes med en *lægende, nænsom og langsom formidling* af et sundt gudsbillede, smelter de uvægerligt sammen med alle de destruktive billeder.

Alene af disse helt legitime grunde (men også af de følgende) er det et problem, vi skal tage dybt alvorligt! Og det er vildt godt, at du tager hul på det!

Den medfødte farisæisme

Men endelig er der også – i os alle! – et behov for at sætte Gud på plads på den måde: "Ja, Gud forlanger, at jeg skal stå som toderen og slå mig for brystet og bede om nåde – men er det ikke småligt og sadistisk af Gud? Egentlig er jeg jo ikke noget dårligt menneske etc."

Og dermed er vi ovre i grunde, der er knap så legitime! Vi er ovre i det næste problem: at denne tolkning forudsætter et ganske bestemt menneskesyn og et ganske bestemt selvbillede, nemlig mit behov for at forsvare mig selv og undskylde mig selv: Da jeg jo egentlig ikke er et dårligt menneske, er det urimeligt, at jeg skulle stå med bøjet hoved. Fejlen er måske *også* min; men den er bestemt osse Guds. Gud og jeg er vel lige gode om det her; han er for smålig og nøje-regnende etc.

Vi bærer alle på en dyb, medfødt farisæisme: behovet for at retfærdiggøre os selv. Derfor er der – både hos kristne og hos ikke-kristne! – i den reaktion, du refererer, ud over de forståelige og legitime grunde tillige en snusket og illegitim grund: behovet for at bytte rundt på Gud og mig, så jeg står som den (nogenlunde) gode, og Gud står som den smålige despot, hvis kærlighed jeg har ret til at sætte alvorlige spørgsmålstejn ved.

Altså: Mennesker har gode grunde til at reagere imod billedet af Gud på tronen. Men de (vi) har også grunde, der ikke er spor gode.

Et andet Guds-billede og jeg-billede

Hvad sker der så med vores scene,

hvis vi nu lægger et helt andet for-håndsbillede af Gud og et helt andet menneskesyn / jegbillede ind over den?

Det mærkelige er, at der *intet ændres i den ydre scene* – alligevel forandres den (sådan ser jeg i hvert fald på det) fuldstændig:

Hvis vi i stedet *i forvejen* har et billede af Gud som omsorgsfuld, kærlig og tilgivende – altså ikke blot i teorien, men som en grundfæstet tillid i vores syn på ham og vores relation til ham – så opdager vi, at billedet af kongen på tronen ganske vist stadig står uændret tilbage; men *samtidig* har vi andre billeder i baghovedet: billedet af den tilgivende far, der byder sin søn velkommen hjem; billedet af den omsorgsfulde mor (!), der tager sig af sine grædende børn – billeder, der hver for sig *virkelig* udfordrer både vores legitime og illegitime protester.

Derfor tror jeg heller ikke meget på forsøget på at "forsvare" Gud, blot ved at henvise til hans *guddommelige ret* til at dømme og revse! Hvis folk ikke i forvejen har i hvert fald en anelse, en smag på tungen af tilliden til Guds kærlighed og omsorg, så gør den slags forsvarstaler for Gud faktisk ondt værre.

Her kommer jeg så uundgåeligt ind på den vinkel, der for mig er afgørende og livsforvandlende, hver gang jeg (hos mig selv og hos andre) mærker protesten og vreden og oprøret imod Gud:

Vi må om ad Jesus Kristus.

I Kristus har Gud fået ansigt

Den afgørende forskel på islams og kristentroens relation til Gud er, at muslimeren *søger* at *underkaste sig* (det er, hvad selve ordet islam først og fremmest betyder) – den kristne *søger tillid til Gud*.

Der er intet kristeligt vundet ved, at et menneske bøjer nakken modvilligt og vredt, frygtsomt og kuet. Man bøjer sig for Gud, *fordi man gerne vil, og fordi man har fået tillid til, at denne Gud vil mig det godt.*

Uden denne tillid er underkastelse den rene afgudsdyrkelse, også selv om den bruger bibelske termer om Gud!

Og hvor finder man så denne tillid til Guds godhed?

Ja, for de fleste (med nogle få undtagelser, som jeg stadig har svært ved at

3XCHU

greje) findes denne tillid i Jesu Kristi ansigt, i Jesu Kristi personlighed.

”Ingen har nogen sinde set Gud; den Enbårne, som selv er Gud, og som er i Faderens favn, *han er blevet hans tolk*” (Joh 1,18) – jeg kan næsten ikke overdrive, hvilken nøgle dette udtryk er blevet i min relation til og mit syn på Gud: Ingen har set Gud (hvilket ikke bare betyder, at vi ikke sådan har skuet ham ansigt til ansigt; det betyder, at ingen af os begriber ham eller forstår ham eller indser, hvordan han virkelig er) – men så har han givet os en tolk, der kan oversætte Guds fjernhed og grusomhed og ubegribelighed til kærlighedens sprog.

I Kristus formidles billedet af Gud på en måde, som er hinsides almindelig tale og ord og tankebygninger. Fordi

den er kød og blod, handling og inderlighed.

I Kristus har Gud fået ansigt – kærlighedens og godhedens ansigt. I Kristus har vi lært Gud at kende som en grædende Gud, en medlidende Gud, en omsorgsfuld Gud. I Kristus er Guds kærlighed blevet troværdig; nu er den ikke længere bare snak.

Ikke sådan at forstå, at der ud over teksterne om Jesus slet intet findes i Bibelen om Guds godhed og kærlighed; men det er alligevel Jesu billede, der for os først og fremmest aftegner Gud. I Jesus får vi bekræftet, at *sådan som han er, er også hans Far i himlen*.

Menneskesønnen sidder på tronen

Et konkret eksempel handler netop

om dette med Gud på tronen: I Matt 25 har vi den berygtede tekst om Guds højre og venstre side – med frelsens og dommens ord til fårene og til bukkene.

Den tekst kan være helt ubærlig – en virkelig prøvelse for ens tillid til Gud. Men så opdager jeg, at det ikke er en streng og ubønhørlig Gud Fader, der sidder på tronen (med hans milde søn afmægtigt vridende sine hænder ved siden af i forbøn for menneskene). *Det er udtrykkeligt Menneskesønnen, der sidder på tronen*. Det er Jesus selv.

Og det vil sige, at det er den samme gudssøn, som jeg har lært at kende med denne ubegribelige tålmodighed med tykpannede disciple, med teksterne om den fortabte søn og mødet med synderinden og overtolderen etc. Og selv om teksten i Matt 25 stadig er lige ubærlig, *kan jeg få tillid til, at det virkelig er kærlighedens Gud, der sidder på tronen*. Jeg har lært ham at kende som en grædende Gud.

Det er dette billede af Gud, der er en forudsætning for, at scenen med Gud på tronen og os knælende med bøjet hoved foran, ikke ender i afgudsdyrkelse og bitterhed.

I Kristus ved vi endda, at denne bøjen sig for Gud ikke får det sidste ord! Lignelsen om toolderen og farisæeren afslutter Jesus med ordene: ”For enhver, som ophøjer sig selv, skal ydmyges, og den, der ydmyger sig selv, skal ophøjes.”

Det er med andre ord slet ikke meningen, at vi livslangt og helt ind i evigheden skal stå der med skam og med bøjet hoved. Gud tager os om kinderne, løfter vores ansigt og siger: Kig nu op! Jeg sætter dig fri. Jeg ophøjer dig.

Skyldig og tilgivet

Jamen hvorfor hele denne omvej om ad angerens og ydmygelsens bøjen sig for Gud, når det alligevel ender i ophøjelse, i et løftet og frit hoved over for Gud?

Og det er igen her, at menneskesynet og jegbilledet kommer ind: Hvis man (som toolderen) skal bøje sit hoved i ægte og oprigtig tillid til Gud, så forudsætter det faktisk, at jeg i én forstand har mistet tilliden til mig selv.

Dette er ikke selvudslettelse. Det er tværtimod et aspekt af selve vores gudbilledlighed: Netop fordi vi er skabt i Guds billede, er vi hver- »»

»» ken monstre eller dæmoner; men vi er skyldige. Det er konkret, værdig syndserkendelse, ikke selvhad.

Så når vi står eller knæler over for Gud og bøjer vores hoved, så er det (hvis ellers det er sundt!) netop et udtryk for kærlighed til Gud, kærlighed til hans bud, kærlighed til det gode liv og til vores næste. Netop på grund af denne kærlighed bliver vi uvægerligt bedrøvede over at lykkes så dårligt. Vi er, som Paulus i Rom 7, flået midt over mellem vores kærlighed til det gode og vores drift til det onde.

Et menneske, der (som farisæeren) vil begynde med det løftede hoved over for Gud og møde ham i selvretfærdighed, forstår ikke tilgivelsens mirakel. Det er kun, når man oprigtigt

har prøvet at bøje hovedet, *fordi man ægte og oprigtigt gerne vil bøje hovedet*, at tilgivelsen og Guds kærlighed og omsorg bliver et mirakel.

Og når man ved, at denne bøjen sig for Gud ikke får det sidste ord.

Tillid til Gud?

Så altså: *Det er ikke selve scenen med Gud på tronen og mennesket stående / knælende med bøjet hoved over for Gud, der er problemet.*

Scenen selv er faktisk heller ikke hverken løsningen eller svaret. Det er den *tolkning af scenen*, man har med sig andre steder fra, der både skaber problemet og løser det.

Med andre ord: Hvis folk i forvejen ikke har den mindste smule tillid til

Guds kærlighed (eller blot et ønske om denne tillid), så er dit spørgsmål nærmest umuligt at besvare. Det, hvad enten man faktisk ikke er klar over, at denne tillid er mulig i Kristus, eller man egentlig ikke ønsker at vinde denne tillid, fordi det passer en ganske udmærket at misforstå kristentroen på denne måde.

Men har man denne tillid til Guds godhed i Kristus (eller blot et inderligt ønske om at vinde den), så er problemet næsten løst af sig selv.

Rigmor, jeg har været glad for at skulle tænke dette igennem. Så tak for din mail! Nu vil jeg håbe, du kan bruge mine tanker til noget.

Kærlig hilsen Leif Andersen 🌱